

C O B D E N - K Ö N Y V T Á R .

3. SZÁM.

MÉHELY KÁLMÁN

A KERESKEDELEM FILOZÓFIÁJA

*A Magyar Cobden-Szövetségben 1921. december 10-én
tartott előadás.*

A MAGYAR COBDEN-SZÖVETSÉG KIADÁSA, BUDAPEST

Korvin Testvérek Budapest.

Fischer Ödön elnök: A Magyar Cobden Szövetség harmadik nyilvános ülését megnyitom és örömmel üdvözlöm körünkben Méhely Kálmán öméltóságát, aki, mint párnapos nemzetgyűlési képviselő, – mondhatnám – a dorogi kerületből egyenesen hozzánk sietett, a mi hívásunkra és kérésünkre, a munka embere, a munka embereihez. A képviselő úr még nem vett részt a parlamenti harcokban, mindig nagyon távol akarta magát tartani a napi politikától, mint kereskedelemügyi államtitkár is csak adminisztratív és rövid ideig működött. Az ifjúság lelkes és tudós tanáráként akart maradni mindvégig, de most belátta, hogy a politika platformjára ki kell lépniök azoknak a keveseknek, akik becsületes, jóhiszemű, tiszta akarású emberek, hogy ezt az országot megmentse, – ha még lehet – a teljes szét-, zülléstől.

Az ország vezetőinek erélyes és céltudatos gazdaságpolitikai működéséről van most szó, ha nem akarunk egészen alámerülni a világpolitika háborgó hullámvászába. Ma nemzetmentő politikát kellene folytatni és ehhez a munkához bele kell kapcsolni a dolgozó polgári társadalominak és a munkás társadalomnak minden hozzáértő emberét. Alig várjuk már, hogy a képviselő úr szava felhangozzék a nemzetgyűlésen, azon a fórumon, amely Magyarországon ma talán az egyetlen hely, ahol valamelyes véle-

meny- és gondolatszabadság létezik. Alig várunk már arra, hogy odadörögje mindazoknak, akik az ország érdekét összetévesztik a saját hatalmi pozíciójuknak erősítgetésével, azt, ami már nagyon rég-
Ha fáj nekünk és ami kihat az egész közéletre, hogy ebben az országban a niai gazdasági életben minden szabad, ami illegális és illoyális és minden le van béklyózva és tilos, ami becsületes, logikus, józan és igazságos. *(Igaz! Ugy van!)*

Világosítsa fel a képviselő úr azokat, akik még nem tanulták meg a mai napig, hogy *a kereskedem le a nemzetek vérkeringése*. Ezt mesterségesen lekötni és elnyomni bűn, főleg ezekben az időkben, amikor a viszonyok úgyis ólomsúlyként nehezednek ránk. Kereskedelemellenes politikát csinálni pedig annyit jelent, mint megsemmisíteni a ma még egyetlen pozitív internacionális kapcsolatot.

Nem tőlünk függ, de mindenesetre siettethetnék a szabadkereskedelmi forgalmat az elszakított országrészekkel és ez olybá hathatna, mint amikor az orvos sinnel köti le a megrongált testrészt azért, hogy elősegítse az összeforrást. Csakis a gazdasági úton előrehaladva férkőzhetnek egymás lelkéhez a nemzetek.

Kérem öméltósága!, fejtse ki előttünk gazdaságpolitikai elveit, mutasson rá a kereskedelem mai feladataira, a mi feladatainkra. Ezeket követni akarjuk, de nagyon kérjük, segítsen bennünket ahhoz, hogy kötelességeink mellett már jogokat is kaphassunk. Szeretettel üdvözlöm és kérem, tartsa meg előadását.

MÉHELY KÁLMÁN:

Igen tisztetek hölgyeim és uraim! Mindenekelőtt hálásan megköszönöm igen tisztelt elnökünknek oly meleg és szerénységet túlságosan megtisztelő szavait, melyekkel engem az önök körébe hívni és itt engem üdvözölni szíves volt. Igaz, hogy meglehetősen az utolsó pillanatban, hirtelen és váratlanul ért engem a meghívás, nem készülhettem arra, hogy itt a kereskedelem kérdéséről valami különösen új és megragadó újdonságokkal szolgálhassak, körülbelül csak azokat a nézeteimet fejthetem ki, melyeket más alkalommal és másutt már volt alkalmam részletesen kifejteni, de igyekszem ezeket kissé egységes képbe foglalni, hogy itt ezeket az elméleti megfontolásokat jobban meg tudjam indokolni és közelebb hozzam azokhoz, akik mint gyakorlati szakemberek az ilyen filozofálgatástól természetesen távolabb állanak.

A címtől, melyet az előadásom tárgyául választottam, ne méltóztassanak megijedni. Ez a cím: a kereskedelem filozófiájáról és újabb feladatairól szól, ez azonban nem azt kívánja jelezni, hogy itt szürke teóriákat akarnék fejtegetni, hanem csupán azt, ami az egyéniségemhez a legközelebb áll és ami az alapgondolatom, t. i., hogy: az utolsó évtizedekben a közgazdasági és tudományos fejlődés irányzata leisklott a helyes középútról. A közgazdasági élet alaptörvényeit *Smith Ádám* óta ismerjük, ez a specializálódás, munkamegosztás és munkaegyesítés tana. Az utolsó évtized folyamán a munkamegosztásra túlságosan nagy nyomaték került. Ebben, – hogy úgy-

mondjam, – bűnösök a németek. A német tudományosság adta ki a jelszót a túlságos specializálódás irányában, amely azután eltorzult bizonyos mikroszkopikus látás felé és elvonta az emberek tekintetét az egységes, összefoglaló, globális szemlélettől.

Ez a világháború balsorsának, illetőleg a németek vereségének egyik oka. Annyira a részletkérdésekbe voltak elmerülve, hogy szem elől tévesztették ezt az összefoglaló szempontot, azt: hogy *minden részlet helyesen csak mint az egésznek alkatrésze ítéltető meg*, tehát az egész társadalmi és világlétnek egész folyamatát kell folyton figyelemmel kísérni, ezt az egységes, globális áttekintést kell mindenben nevelni és csak ekkor lehet bármely részletkérdést is megoldani anélkül, hogy egyoldalúságba és szélső kilengésekbe esnénk. Ezt úgy lehetne kifejezni, hogy a speciális és a szintetikus, generális, összefoglaló látás között való különbség.

De van egy másik különbség és eltérés is és pedig ez a gyakorlati szakembereknek, az úgynevezett praktikus embereknek ellenszenve a teóriával szemben. Azért is választottam a címet ilyen teoretikus jellegűnek, mert gondoltam, hogy aránytalan többségben praktikus szakemberek előtt lesz alkalmam beszélni, akiknek figyelmét fel akarnám hívni annak fontosságára, hogy a teóriát ne tessék megvetni és ne féljenek az elméletektől, csak jól kell megrostálni, hogy miféle elméletek azok, amelyeket követünk. *Oswald*, a nagy német tudós, azt mondta: „nichts ist praktischer, als die Theorie”, – semmi sem oly hasznos, mint az elmélet, amely magyarázatot ad a múlt eseményeire, direktívát ad a jelenben való viselkedésre nézve és jóslatot, próféciát ad a jövő fejleményeinek, eseményeinek előre látható és várható alakulatai tekintetében. Erre pedig ugyancsak szükség van, és minden tudománynak és teóriának alapfeltétele az, hogy olyan legyen,

amely ezeket a feltételeket tényleg teljesíteni tudja. A teóriával tehát foglalkozni kell, azt szeretni és kedvelni kell. De vigyázni kell arra, amit az előbb mondtam, hogy ez a teória józan, okos, az étellel kapcsolatos legyen. És vigyázni kell arra is, hogy az a teória, amely ma kitűnőnek bizonyul, holnap esetleg már változásra szorul, tehát nem szabad engedni, hogy a teória, – hogy úgymondjam, – megfagyjon, megszilárduljon, doktrínává legyen, mert amikor egy teória doktrínává lesz, ott az a veszedelem, hogy az agyszerkezetet leigázza, elfogulttá teszi és a társadalmat egy bizonyos felfogás rabjává teszi. A doktrína nem tekint arra, hogy a világ fejlődése és a társadalmi fejlődés folyton halad és napról-napra változik. Különösen ilyen forrongó, forradalmi időszakokban azok, akik a nemzet vezetésére hivatottak, ha valamiféle egyoldalú doktrínának rabjai, többet ártanak nemzetünknek, mint amennyit használhatnak. A doktrínák vizsgálata és tanulmányozása tehát azt az alapvető tanulságot rejti magában és annak felismerésére vezet, hogy vigyázunk a doktrínákra, jól tanuljuk meg a teóriákat és doktrínákat, de óvakodjunk attól, hogy bármelyiket vakon és elfogultan kövessük.

Azért kellett pár szóval jelezni a teória és doktrína közötti különbséget, mert a kereskedelemnek az állami, közgazdasági és társadalmi életben ilyen mostohagyermekként való kezelésének is egyik alapokául azt tartom, hogy az egész közgazdasági tudomány felismerése óta a kereskedelem definiálása nagyon szűkkörű, szűkre szabott, mondhatni mostoha és sovány volt. Ugyebár tudjuk, hogy a kereskedelemnek helyét úgy állapítják meg a közgazdasági élet rendszerében, hogy a termelés különböző ágazataitól, a termelőtől a fogyasztóhoz közvetít, tehát a kereskedelem közvetítő szerepre van korlátozva. Ez *Smith Ádám* óta mindenütt megmaradt a közgaz-

dasági könyvekben. Különösen a franciák élezték ki, hogy a kereskedelem közvetítő és ez az a közhely, amelynek alapján a közönség is megítéli a kereskedelem pozícióját és működési körét. Ez a definíció, mondjuk: ez a teória, amelyet ez a két szó önmagában képvisel, nagyon szűkkörű, káros, sőt veszedelmes. Szűkkörű azért, mert hiszen egyáltalán nem felel meg még a kereskedelem háborúelőtti hivatásának és működésének sem. Egyáltalán, a társadalmi életben mindig a kereskedelem volt a gazdasági élet legfontosabb vivője. Veszedelmes ez a teória azért, mert azzal a szűk megállapítással, hogy ez csak egy közvetítő, egy bizonyos mechanikus, technikai, gépiesen lebonyolítható foglalkozás, nagyon könnyen annak a megállapítására jutnak, különösen ilyen reakciós korokban, hogy hiszen akkor ezt mindenki el tudja látni, mert nem kell különösebb egyéni képzettség ahhoz, hogy valaki a gabonát behordatja, átviszi egy másik raktárba és ezért valami vámot szed. Ez a veszedelem van a definíció soványságában és ennek a következményeit szenvedjük.

De káros ez a definíció és ennek alapján való megítélése a kereskedelem egész tárgykomplexumának azért is, mert ezzel a felfogással a kereskedelmet egy passzív tényező sivár szerepére vetjük vissza, arra a szerepre, ami a háború előtti évtizedekben volt a kereskedelem, amellyel az összeomlás előtti időben, mondjuk 1867-től 1914-ig az összes termelési ágak között a legkevesebbet törődtek. A kormányok tíz évről tíz évre megkötötték a vámszerződést, de azt sem kereskedelmi szempontból, hanem az iparfejlesztés szempontja volt ott is az irányadó. A kereskedelmi szempontokkal egyáltalán nem törődtünk. A vámszerződési munkálatoknál magam is részt vettem 1906-ban; a *Kossuth-Szterényi*-féle vámszerződésnél vígan átpingáltuk a vámszövetség helyébe a szerződés szót és boldogok voltunk,

hogy ezzel az önálló vámterületre való átlépést bizonyító nagy műveletet elvégeztük. A kefelevonatban is nagyon gondosan kellett ezeket végigkorrigálni és ezzel meg voltunk mentve tíz esztendőre a kereskedelempolitikai feladatok intézésétől. A kereskedelemnek tán még szerencséjére vált, hogy nem törődtek vele, hogy hagyták magától fejlődni, a legfőbb szerencséje azonban az volt, hogy ez az ötven esztendő a világpolitikai fejlődésnek szerencsés idejére, a béke évtizedeire esett. A kereskedelem megél mindig, különösen, hogyha nyugton hagyják és ha béke van, békés, nyugodt időszak, amikor lehet kalkulálni, összeköttetéseket szerezni és erre biztossággal lehet számítani. Ez a levegő az alapfeltétele a kereskedelemnek. Azért is szokták mondani, hogy *Le commerce c'est la paix*, a kereskedelem a béke. A béke az a levegő, amelyben legjobban fejlődik a kereskedelem és ez az az állapot, amelynek kiépítésére és megerősítésére a kereskedelem a saját érdekében törekszik.

A háború teljesen brutális módon, nyers katonai önkénnyel szakított ezzel a helyzettel és ekkor mi is elfogadtuk a németek által megteremtett közgazdasági berendezkedési rendszert, a központokat és általában a katonai kommunisztikus közgazdasági rendszert, az elzárkózás, a kontinentális blokád rendszerét, amelyet a németek akartak az angolokkal szemben alkalmazni és amelyet azután az entente és a világ összes népei velünk szemben alkalmaztak. Ez elszakította a kifelé vezető szálakat, a belső kereskedelmet pedig a központok rendszerévé alakította át. A háború teljes gazdasági, szellemi, idegrendszerbeli és véráldozatbeli kimerüléssel ért véget. Az összeomlás után azt lehetett józanul remélni, hogy most majd Európa népei igyekezni fognak valahogy közelebb jutni egymáshoz és ez az elzárkózás véget fog érni. Az egyes országok belső fejlődé-

sén, de különösen a győztes államok felfogásán múlt, hogy ennek helyébe még nagyobb elzárkózás lépett, amely Európa népeinek további legyengülését okozta. De ahelyett, hogy az egyes államok áttértek volna a lekötött gazdasági rendszerről a szabad kereskedelmi és szabad gazdasági rendszer felé, Csonka-Magyarországon megtartották a katonai kötött rendszert, csak átsikkasztották a katonai tulajdonból a proletariátus tulajdonába és ezt társadalmosításnak nevezték a szélső balirányú kilengés idején, s amikor ez megszűnt és bekövetkezett a jobbírányú szélső kilengés, ez meg magánkezekbe és csoporttulajdonba juttatta át ezeket az állami és társadalmi közjavakat. Nem látták államférfiaink, még a közgazdaságilag alaposan képzett államférfiak sem azt, hogy a föld alatt miféle erők nőttek nagygyá. Ennek a mi 67-es dualisztikus rendszerünknek az volt a főhibája és mulasztása, hogy teljesen figyelmen kívül hagyta két nagy új erőforrásnak felnövekedését, nem volt érzéke a nemzetiségi kérdés és a szociális kérdés iránt. Ezalatt mi, – mondhatni, – tisztán mechanikus közgazdasági szempontból ítélve meg a dolgot, a folytonos koncentráció elvének szempontjából azt hittük, hogy tényleg a nagy államtestek kialakulása feltétlenül olyan előnnyel bír, amely a nemzetiségi és szociális kérdéssel szemben bizonyos mérséklő hatással leszi. Ezalatt azonban ez a két kérdés kiérlelődött és amíg mi 1867-nek a párnáján aludtunk, nem törődtünk a hadügyi és külügyi kérdéssel, a szociális és nemzetiségi aspirációk nagyranövekedése szintén kiesett államférfiaink látóköréből, ezek a törekvések megerősödtek és most a nagy összeomlással szétesett Európának ez a nagyhatalmassága vagy nyolc kis államisággá, amelyek most próbálnak önálló életet kifejleszteni a nemzetiségi elv alapján és majdnem valamennyien a szociális elv vagy más szóval a demokrácia elvének érvényesítésével.

A kereskedelemnek feladatait és jelenlegi helyzetét helyesen csak úgy érthetjük meg, ha a világ képét és helyzetét helyesen fogjuk fel. Nekem az a felfogásom, hogy azoknak, akik a mai nyomorúságos helyzetünket olyan pesszimisztikusan látják, nincs igazuk és pedig azért, mert nem lehet egyszerre mindent kívánni. Akkor, amikor Magyarország 400 esztendő óta az önálló államiságot nélkülözte, nem lehet kívánni azt, hogy egyszerre megtudja oldani az önálló államiság legnehezebb formáját, a vegyes nemzetiségű államot. Azt, ami Magyarországra bekövetkezett, én úgy tekintem, mint az előző történelmi fejlődés természetes következményét és nem is találok a pillanatnyi helyzet szempontjából olyan végveszélyesnek és tragikusnak. Ha visszatekintve, mindig a történelmi perspektívából nézzük Európa fejlődését, látjuk, hogy tulajdonképpen csak az utolsó 300 esztendő óta van Európa azon az úton, hogy állandó célkitűzéssel halad Európának – hogy egy szóval kifejezzük, – amerikanizálása felé. Eddig Amerika volt tradícióktól mentesen a legkiválóbb, a legvállalkozóképesebb emberi fajoknak a konglomerátuma és óriási előnybe került Európával szemben. Most Európa törekszik efelé. De itt óriási erejű tradíciókat és régi erőket kell leküzdeni. Az első küzdelem volt a klerikalizmus, a római egyház politikai hatalma alól való felszabadulás, a reformáció küzdelme, amely a gondolatszabadság kivívásában nagy szerepet játszott. Évszámmal megjelölve, a westfáliai békével, 1648-cal, a reformáció majdnem négyszáz esztendőös küzdelmének közepét jelezzük. Ez volt az első szabadságharc, a lelkiismereti és a *gondolatszabadság kivívása*. Csak a reformáció óta lehet természettudományilag gondolkodni, s ez a szabadgondolkodás juttatott a második állomáshoz. Az előbbi volt az egyház politikai hatalmától való felszabadulás, most azután jött a *feudalizmus*

politikai hatalmától való felszabadulás, amely 1789-ben, a nagy francia forradalommal kezdődött és – mondjuk – 1848-cal, a mi jobbágyságunk felszabadításával végződött. Tulajdonképpen ettől kezdődik nálunk is a politikailag szabad élet.

Most jön azután a harmadik étape, vagyis a *gazdasági felszabadulás* iránti küzdelem, t. i. a feudalizmusnak, klerikalizmusnak, monarchizmusnak és nagy tökeerőknek törekvésével szemben, melyek a termelő eszközöket köztulajdon helyett magántulajdonba veszik és ezekből magánprivilegiumokat és monopóliumokat létesítenek, bizonyos mértékben fokozatosan a köztulajdonba való vétel, az államosításnak gondolata és tulajdonképpen a demokratizálódás gazdaságilag és minden egyéb vonatkozásában. Ez az a törekvés, amelyet most minden országban látunk, de amely tekintetben nagy különbségek vannak az egyes országok között.

Hogyan tudjuk elérni ezt a demokratizálódást? Egyszerre, ugrásszerűen nem lehet. Olyan országban, mint Magyarország, ahol a nemzetiségi kérdés tekintetében oly súlyos helyzetben, a demokrácia tekintetében pedig ilyen elmaradottságban vagyunk, nem csodálhatjuk, ha Magyarország nem tudott hirtelelenül behelyezkedni a modern európai államok közé. Ahol annyira elmaradtunk a Staatsfähigkeit gondolatától és feltételeitől, szinte természetes dolog, hogy leváltak a nemzetiségek, a kifelé gravitáló részek. Meddig marad ez így? Addig, míg a belső és egységes nemzetiségű, csakis magyar nemzetiségből álló Magyarország bele tud helyezkedni abba a gondolatvilágba és fejlődési menetbe, amelyet Európa többi nemzetei szintén már régóta követnek és amelylyel most – sajnos nagyon erős előnybe kerültek velünk szemben.

Ebből a felfogásból ítélve meg az eseményeket, még erőteljesebben jövőnk rá arra a gazdaságpoli-

ítkai alapelve, amely egész gazdasági politikánkat, de különösen a kereskedelmi politikánkat kell, hogy irányítsa. Ilyen helyzetben elzárkózni, kirekeszteni magunkat az európai életből, az európai társadalmi fejlődéséből, tényleg egyenesen öngyilkosság. Ha Magyarország valahol Madagaszkár szigetén, vagy a Ferenc József földön feküdne, vagy valahol elzárva az egységes gazdasági életből; ott csinálhatna, amit akar, ott maharadzsákat tisztelhetne, vagy cárizmust hozhatna be, de itt, ahol mi élünk, ahol Magyarország van, Európának a közepén, a nemzetek nagy kiegyenlítő útjának találkozó helyén, a Duna vonal mentén, amelynél az angolok megmutatták, hogy mily nagy súlyt helyeznek reá, ebben a gyönyörű centrális helyzetben, amelyet a Kárpátok medencéje számunkra megad, elzárkózó politikát folytatni, amely politikailag, társadalmilag és gazdaságilag szándékosan kizárja magát ebből az európai nemzetközi életből, – ez enyhe szóval kifejezve, csak az örület és öngyilkosság politikája lehet.

Ha valaki csak kissé is józanul tud gondolkozni, annak már az összeomlás után kezdettől fogva arra kellett igyekeznie – miután akkor még nem lehetett az államokkal egyezkedni és tárgyalni – hogy békésen, megegyezéssel, egyetértéssel, az egyéni kapcsolatok szálait fejlesszük és itt van a kereskedelemnek az összeomlás napjaiban s az összeomlás utáni években viselt nagy szerepe és fontos missziója. Én pár hónapig adminisztratív állásban lévén, volt alkalmam megpróbálni a kereskedelemmel ennek a missziónak a teljesítését, vagyis mindazokat a kereskedőket, akikről tudtam, hogy erős külföldi összeköttetések vannak, bátorítottam és támogattam abban, hogy ezeket a szálakat ismét felvegyék, – vékony pókhálószalakat vagy hatalmas hajóköteleket – de ezekből a szálakból adódik az a hálózat, amely az

államok közötti kapcsolat kifejlesztésére és megerősödésére vezet. Sajnos, ezek a szálak megszakadtak, mesterségesen elzárták éppen a monopólium és privilégium rendszerrel az összeköttetéseket. Ebből azután nekik sem volt hasznuk, annak a társadalmi rétegnek pedig, amelytől ezt elvették, óriási károkat okoztak.

Ebben a politikai, történelmi felfogásban ítélve meg a helyzetet, próbáljuk meg a kereskedelemnek mai feladatkörét kijelölni. Amint az előbb mondtam, már a háborúelőtti időben is nagyon szűk megállapítás volt a közvetítés, amit úgy szoktak felfogni, hogy ez olyan, mint a híd, mint pl. Pest és Buda között a Lánchíd és ez a híd, a kereskedelem várja, hogy az áru a termelőtől átmenjen a fogyasztóhoz, rajta keresztül és ha ezt egy kissé elő is mozdítja, de abban sammi aktív tényező gyanánt nem működik. Ott van azután a vámbódé, amely megterheli ezt a működést. Sajnos, ma nagyon sok ilyen bódé épült fel és nagyon sokszor kell lefizetni a hídvámot. A kereskedelmi lebonyolítás visszaesett a dicső lovagkor idejébe, amikor a lovagok számára, akik bizonyos hősi cselekedeteket végeztek, kijelöltek egyes útdarabokat, várkastélytól várkastélyig, ahol azután a lovagoknak joguk volt ahhoz, hogy vámot szedjenek az arravonuló kalmároktól. Körülbelül ugyanez a helyzet most is, de amíg akkor a kereskedelmi működés megadóztatása nyilvánvaló volt, most ez nem mindig látszik nyilvánvalónak, hanem forgalmi adó, fenyőzési adók és különféle más adózások mind oda tendálnak, hogy láthatatlan erők gyanánt a kereskedelem útját megnehezítsék és annak működését mindig terhesebbé tegyék.

Az a felfogás tehát, mely szerint a kereskedelem csak annyit tesz, hogy az árut a termelőtől a fogyasztóhoz juttatja, nagyon szűk felfogás, mert ha valaha, úgy most a háború után kell minél erősebben köve-

telnünk a kereskedelem helyes definícióját, még pedig azt, hogy *a kereskedelem a szívverése, agyszerkezete, idegrendszere az egész közgazdasági életnek*, tehát nincs egy külön részekre tagolás, hogy termelés, fogyasztó és közbül egy ilyen mechanikus szerkezet, a közvetítő, – hanem a kereskedelem az a napsugár, amely keresztülhatja a társadalmi, a közgazdasági élet minden jelenségét és minden részét. Láthattuk azelőtt is, de most még jobban, amikor annyi sok kontárság próbálkozik meg a termeléssel és a kereskedelem különböző részeivel, hogy mi kell ahhoz, hogy valaki jó termelő, jó iparos, jó mezőgazda vagy akár egy bányavállalatnak a vezetője legyen; itt akkor különválnak az egyes mechanikusan lebonyolítható alkatrészek, különválnak az adminisztratív feladatok, a jogászai képzettséget igénylő feladatok, a műszaki feladatok, de aminek mindenben benne kell lennie, ez a kereskedelmi szellem, a kereskedelmi képzettség és a kereskedelmi igényeknek helyes kielégítése. Ha tehát a helyesen megállapított teóriát elterjesztjük mindenütt, a társadalomban és közéletben, hogy a kereskedelem nem egy szűk körű passzív tényező, hanem igenis, a közgazdasági élet egyetemét átfogó és azt irányító szellemi vezetőképesség, akkor jutunk el a kereskedelem helyes felfogására és akkor kerülünk oda, hogy a kereskedelem új feladatait megértjük és méltányolni tudjuk.

Most nézzünk egy pár problémát, amely ezzel a felfogással kapcsolatos és egy pár alapproblémával próbáljuk leszögezni a kereskedelem helyzetét,

A legfontosabb probléma, amelyet különösen e körben a legtöbbet vitatnak, amint azt az OMKE című kitűnő közgazdasági lap nagyon szellemesen úgy jelöl meg, hogy: Cobdenizmus vagy Colbertizmus. Ez annyit jelent, hogy védvámosság vagy szabadkereskedelem. Az a kör, amelyben itt szerencsém van felszólalni, a nevéhez is méltóan a szabadkeres-

kedelemnek híve. Én mint nem teljesen szorosan ehhez a körhöz tartozó, szabadon és objektíve vizsgálhatom, vajjon állami szempontból remélhető-e, hogy ez a törekvés egyik napról a másikra megvalósítható lesz. Teljesen értem, hogy azoknak, akik különösen export-kereskedelemmel foglalkoznak, ezt mint érdekképviselőt épp oly erélyesen kell képviselniük, mint a munkásoknak vagy a gazdáknak vagy iparosoknak a maguk érdekét. Épp így a kereskedőknek is erőteljesen és a politikai pályára kilépve kell az érdekeiket egyoldalúlag az ő saját külön kifejeziesített álláspontjukkal képviselni. De legyen szabad itt – mondjuk – egy kissé teoretice vizsgálni a kérdéseket)

A szabadkereskedelemnek és védvámosságnak ez a harca már évszázadok óta folyik és érdekes, hogy minden országban, Franciaországban, különösen Angliában talán 90%-a a közgazdasági íróknak, publicistáknak, politikusoknak a szabadkereskedelem mellett van és az érveknek túlnyomó többsége a szabadkereskedelmet igazolja. Ez egészen természetes. Hiszen mit jelent a szabadkereskedelem? Ez a természet törvényét jelenti. A természetes munkamegosztást jelenti, annak a felismerését, amelyet az antropológia és a szociológia is tanít, hogy a föld a természet adományai következtében másképp és másképp van dotálva, egyes vidékeken más a klíma, úgyhogy nem lehet kívánni, hogy mi a narancsot olyan olcsón termeljük, mint Olaszországban, viszont tokaji bort és más dolgokat mi tudunk jobban termelni. A szabadkereskedelem a különleges képességeknek és adományoknak racionális kihasználását jelenti és azt, hogy mindenütt azt termeljük, – sa szabadkereskedelem útján vezessük rá a termelési politikát arra, hogy mindenütt azt termeljék, – ami a természet adományai következtében a leghelyesebbnek, legcélszerűbbnek mutatkozik. Ezzel szemben a védvamos

felfogás az elzárkózásnak, az önálló ellátásnak, politikája. A szabadkereskedelem a béke, a pacifizmus politikája, a véd vám pedig a különálló államok elzárkózásának politikája s ebből következik a militarizmus, a háborúnak, a harcnak politikája.[^] Érdekes, hogy amíg az elmélet és publicitás minden módon a szabadkereskedelem mellett állott, a való élet ezt mindig megmászította és – Angliát és Belgiumot kivéve – tulajdonképpen minden államban egy nagy, védvamos áramlat volt. Én a magam részéről elméleti szempontból és az én – mondjuk – gazdaságtörténelmi meggyőződéseim szempontjából az abszolút szabadkereskedelemnek vagyok a híve és mindig azt vallottam, hogy – röviden kifejezve – *két átka volt a XIX. század kultúrájának: az egyik a militarizmus, a másik a védvámosság*. E kettő egymással szoros kapcsolatban áll és elválasztja egymástól a kultúrákat, a természeti adományok kihasználását, tehát annyira retrográd és mondhatni reakcionárius irányú jelenségek, hogy én a felfogásomból mindig szorosan egymás mellett levő elsikamlásnak tartottam a védvámosságot és a militarizmust, az örült fegyverkezést, azokat a torz építkezéseket, a dreadnoughtokat és egytomi gúákat, amelyek szépek ugyan, de egyik épp oly haszontalan, mint a másik és óriási károkat, haszontalan költségeket okoztak. Mondom, mindig egymás mellé állítottam a militarizmust, amely .az emberi társadalom munkájának összes gyümölcsét elrabolta és felemésztette, mint egy nagy moloch, úgy hogy tulajdonképpen az országok csak arra voltak jók, hogy erősítsék a militarizmust és a fegyverkezést és nagyon kevés maradt a társadalom kulturális, demokratikus fejlesztésére, – ugyanígy a védvámosság is az élet megdrágítására vezetett és ezzel nagyon jelentékeny mértékben előmozdította a szélsőségek kifejlődését, nagy vagyonok kialakulását, viszont lefelé a társadalmi rétegek elszegényedését.

Az elválás a gazdagság és szegénység között, – ennek okozója túlnyomó részt a privilégiumok, támasza és védője, a prohibíció, a védvamos rendszer. *(Úgy van! Élénk taps.)* Tehát nemcsak gazdasági és politikai szempontból, hanem szociális szempontból is határozottan mindig ellenfele voltam és vagyok a prohibitív védvamos rendszernek.

De ezzel is úgy vagyunk, mint a leszerelés kérdésével. Magyarország volt az egyetlen az összes államok között, amelyik hitt a wilsoni elvek őszinteségében és letettük a fegyvert, bízva abban, hogy békében akarunk maradni és ezt majd a többiek is követni fogják. Keservesen felsültünk ezzel a hiszékeny s egünkkel. Épp úgy most is nagyon vigyáznunk kell, hogy addig, amíg a többi nemzetek ennek az elvadult elzárkózásnak álláspontján vannak, nem lehet egyik napról a másikra kiadni a fegyvert a kezünkből, amely megvéd bizonyos beáramlásoknak a veszélyétől. Azt, hogy mit csináltak az egyes kormányok, miféle lekötéseket létesítettek, nem ismerjük, inert a legnagyobb gazdaságpolitikai kérdések bámulatos módon teljesen zárt falak között intéztetnek el, alapvető nagy gazdaságpolitikai problémákat talán a minisztertanácson maguk között, egy minisztertanácsi jegyzőkönyvvel eldöntenek, de kifelé semmi sem kerül, a parlamentet pedig jelentéktelen kis kérdésekkel traktálják és azon évődnek. Nem ismerjük, hogy most hogyan áll a helyzet, nekem azonban az a hajlandóságom, hogy nem félnék most sem egy nagyon messzemenő gazdaságpolitikai külső szabadkereskedelmi rendszernek érvényesítésétől és bevezetésétől és nem félnék még egyes fejlettebb államok gazdasági beáramlásától sem. Mert viszont, ha ezzel szemben meg tudnók kapni különösen Jugoszlávia és Románk felé a szabad érintkezés előnyeit, mint előfeltételt, akkor amennyit veszítünk a nyugati beáramlással, ugyanannyit

vagy még többet nyerünk az expanzió lehetőségével, amely rendelkezésünkre áll. A szabadkereskedelmi elvnek hangoztatása és ennek alapjára való helyezkedés az én megítélésem szerint – amennyire a rendelkezésre álló adatok alapján meg lehet állapítani – az egyedüli út, amely Magyarország gazdaságát a legjobban tudná előmozdítani. Azok, akik a kereskedelemét csak passzív tényezőnek tekintik, teljesen félreismerik a kereskedelmet. A klasszikus nemzetgazdaságnak fő hibája, hogy az emberről megfeledkezett, tehát félreismerte a lelki tulajdonságokban rejlő nagy erőket. Már pedig ez olyan, mint az érzékeny virág, úgyhogy nem is lehet tudni, hogy hol sérti meg az ember azt a lelki érzékenységet, amelyet ha megsértenek, akkor nem választja ki magából a teljes munkaképességet, az önálló iniciatíváju – mondhatni – művészi alkotó készséget.

Aki foglalkozott a munkáskérdéssel, – én is igyekeztem vizsgálni a tömeglélek sajátosságait – rájött arra az alaptételre, hogy csak jókedvű munkásokkal lehet dolgozni. Amint a nagy hadvezetők megállapították, hogy csak jókedvű katonákkal lehet háborút nyerni, ugyanígy *csak jókedvű kereskedőkkel lehet a kereskedelem céljait elérni*. (Élénk tetszés és taps.) Ahol tehát sérelem éri – még nem is olyan brutális sérelem, mint aminőben a kereskedelemnek az utóbbi években része volt – hanem ahol a szabad iniciatívát nem tudják kifejleszteni az elzárkózás következtében, azt az iniciatívát, amely a kereskedelem működésének alapja, ahol nincs meg a piacszerezési lehetőségnek áttekintése és az a kedv, hogy fáradtságot, rizikót és veszélyt nem kímélve, mintegy *l'art pour l'art*, művészeti ihletből folytassák a működésüket, ott a kereskedelem nem tud boldogulni, mert alapvető kelléke minden eredményes működésnek az, hogy az ne az üzletességért, ne a nyereszke-

sért történjék, hanem a belső ösztönből, magáért a működésnek szépségeért. És hogy mit jelent egy produktív közgazdasági társadalom és mit jelent a bürokratikus társadalom, azt nem kell magyarázni. Látjuk, hogy hogyan sorvad össze a munkások működése és csak éppen arra a legminimálisabb tevékenységre szorítkozik, amelyért még nem akasztják fel az embert, de az alkotóképesség, amely a bürokráciához és a merev központosításból sohasem kerülhet ki, csakis az ezreknek és százezreknek önálló tevékenységéből fejlődik, ezekből a szálakból alakul ki az a hatalmas lendületű mágneses kisugárzó erő, amely a megszállott vidékekre és továbbmenőleg a mi exportunkat megillető kiviteli területekre is kihat s amely hazánkat mintegy természetes módon feljebb és feljebb emelheti és megint a régi nagyságába juttatja vissza.

A kereskedelemnek ebben a mai új helyzetében tehát még továbbmenő feladata van, amely kapcsolatos az általános társadalmi átalakulással, melyet röviden demokráciának nevezünk. Demokrácia a tömegek uralma a társadalom és állam életében a kevés kiváltságossal szemben. A feudalizmus a kevés kiváltságosnak uralma a tömegeken. Most ezek a tömegek, amelyek eddig ki voltak zárva a társadalmi és közgazdasági élet élvezetéből, hatalomra kerültek, az általános egyenlő és titkos választójog feltétlenül a körülláriumuk annak, hogy a tömegek is részesei legyenek a hatalomnak. Pillanatnyilag, talán egy pár évtizedig, ez a kultúrának és igényeknek a leszállását jelenti. Miért? Az a nagy különbség, amire az előző félszázadnak vagy 150 esztendőnek a gazdasági fejlődése vezetett, megvolt azelőtt is, a feudális ur és a pórok között nagyobb volt a különbség, mint most. Most már közelebb jutottak egymáshoz, de mégis nagy különbség van a dolgozó milliók és a. közgazdasági és politikai hatalom birtokosai között) Eddig

a kereskedelem működése inkább csak a felső körökre irányult, az alsó körök fogyasztóképesége csekély volt. Most a demokrácia következtében az alsóbb tömegek feljebb kerültek anyagilag, speciálisan a falu nagyon meggazdagodott, de nincs meg a kultúrigénye ahhoz, hogy ezt a jobb sorsra kerülést, az anyagi viszonyok megjavulását az ő magasabb helyzetében a polgárisulás felé való emelkedésre kihasználja. A polgárrá való emelkedésnek tehát az a kritériuma, hogy a kultúrigényeket kifejlessze. Ez a kereskedelemnek hivatása, *tehát most a kereskedelemnek nemzetnevelő hivatása van*, amikor a demokrácia korszakának elején állunk, amikor politikailag a demokrácia levegőjében élünk, Amik most az ellen mutatkoznak, azok csak átmeneti jelenségek, de valójában az a helyzet, hogy a választójogot vissza-csinálni nem lehet, mi most benyitottunk a demokrácia ajtaján és benne vagyunk a demokrácia levegőjében. A kereskedelemnek és a termelésnek is elsőrangú érdeke, hogy ezt megerősítsék, mert egészen másképpen fest a termelés egy olyan országban, ahol nyolc millió ember polgár, mint ott, ahol néhány ezer ember a polgár, a nagy tömegek pedig állati sorban sínylődnek. A kultúrigényeket tehát minden módon fejleszteni kell a lakosság millióiban, mert akkor olyan belső fogyasztóterületet nyerünk és olyan forgalmi területet, a belső kereskedelem számára olyan nagy reservoir-t és lehetőséget, amely megedzi arra, hogy a kifelé való sugárzásra, az exportra is minél több erő feleslegessé váljék. Jó exportot, állandó kiviteli kereskedelmet csak olyan állam folytathat, amely a belső erőforrásait használja fel. Azt a bizonyos ideológiát, hogy a transito-kereskedelem talpraállíthatja az országot, hibásnak tartom. Nagyon fontos ez is, de magára az államnak közgazdaságára ebből nagyon kevés marad, mert utóvégre a közlekedési fuvarbevételek és a transito-kereske-

dőknek a bevétele az állami gazdaságot nem sokban lendíti elő, mert hiszen a termelésre nem hat vissza. *A kereskedelemnek ott van a nagy értéke, ahol egyrészt a kultúra fejlesztésére, másrészt a termelés fejlesztésére visszahat és ezt növeli.*

Visszatérve tehát a szabadkereskedelem és vámosság kérdésére, egyikeit sem szabad önállóan, doktrína gyanánt elfogadni, hanem nagyon kell vigyázni a történelem mai állapotára, vagyis arra a helyzetre, amelyben vagyunk. Emlékezzünk vissza Cobden Richard és a manchesteri liga gyönyörű 10 éves harcára, amit különösen Morleynek Cobdenről szóló életrajzában tanulmányozhatunk, ami felér a nagy kutatóknak, mint Colombusnak vagy a nagy államalapítóknak élettörténetével. Ez a tíz éves küzdelem mindennél szebben mutatja az angolok meggyőződésének erejét, állandóságát, azt a gerinccességet és szívósságot, amellyel szinte bulldogg módjára belekapnak bizonyos problémákba és kitartanak mellette.

Érdekes, hogy amikor azt mondjuk: Colbert vagy Cobden, – látjuk, hogy Colbert kereskedőből lett hipervédvamos iparfejlesztővé, Cobden pedig iparosból lett szabadkereskedelmi apostollá. A manchesteri liga munkája a gyárosok munkája volt. Angliában a legkevesebb a doktrína. Ez mind francia és főleg németországi termék. Az angol természet mindig nyílt, józan, az élet igényeit látja szem előtt, nem idealisztikus törekvésből fakad. Cobden és a manchesteri liga törekvése nem egy általános emberi, humanitárius és pacifista gondolat volt, hanem az angol ipar akkori helyzetének követelménye. Addig Anglia a legerősebb védvámval és hajózási tilalmakkal dolgozott, amikor azonban a textilipari gépeknek, a szövő-, fonógépeknek és gőzgépeknek találmánya következtében nagy előnybe került Európával szemben, olyan túltermelésbe jutott az

angol ipar, amely a Manchester–Liverpool vidékén kellett, hogy olcsóbbá tegye a termelést és pedig azért, hogy ha a gabonavámokat eltörlik, vagy leszállítják, olcsóbb lesz a kenyér, ha pedig olcsóbb a kenyér, olcsóbb a munkabér s ha olcsóbb a munkabér, akkor olcsóbb a termelés, tehát az olcsóbb áruval jobban rá lehet feküdni Európára. Németország és Franciaország bele is mentek a szabadkereskedelem doktriner felfogásába, anélkül, hogy előbb megvizsgálták volna, hogy milyen helyzetben van az az ország, amelyikre a szabadkereskedelmet alkalmazni kívánják. Cobden Franciaországot is megnyerte a szabadkereskedelemnek és utána a hatvanas években Franciaország iparára ugyancsak hatalmasan rátiport az angol túlságosan fejlett iparnak ez a gőzhengere. Angliában tehát nem doktrína volt a szabadkereskedelem, hanem a legracionálisabb politikai eszköz, az angoloknak a világversenyben való megerősítésére.

Angliában akkoriban az iparosok és kereskedők egy táborban voltak. És most a szabadkereskedő uraknak nagyon figyelmébe ajánlom azt, hogy keressék a fegyvertársakat a fogyasztókban, mert egyelőre úgy áll a helyzet, hogy a kereskedők egyedül maradtak. A termelőknek sikerült összetalálkozniuk, az OMGE és a GYOSZ-ban, a mezőgazdaság mint védvamos és az ipar mint védvamos egy táborban vannak. Ha egyéb dolgaikban vetélkednek is egymással, de a védvamoságnak fenntartásában gyönyörűen együtt tartanak és ebben azt az elvet követik, hogy te ne üsd az én zsidómat, én nem ütöm a te zsidódat, ne bántsod az én gabonavámomat, én nem bántom a te vasvámodat. Az egyik éppoly indokolatlan, mint a másik és nagy különbség van abban, hogy melyikre van nagyobb hatással, a nagytermelőre, vagy a kistermelőre. Én azt tartom, hogy a védvamoság csak a nagytermelőnek jövedelmét nö-

véli nagy mértékben, a kistermelőre azonban sokkal több kárt és termelési többköltséget jelent, mint amit szabadkereskedelem esetén jelentene az olcsóbb árúnak, nyersanyagnak stb. megszerzése. A jelző kar tehát itt is afelé mutat, hogy a kereskedelemnek helye a demokrácia mellett van, teljes mértékben a kisiparnál és középiparnál, amelyek az anyagok feldolgozásával foglalkoznak, nem pedig termelési privilégiumoknak és nagy termelőeszközök bitorlásának élvezésével.

Itt van azután az individualizmus és az asszociáció kérdése. A kereskedelem alapja az egyéni művészi alkotókészség. Ezzel szemben felmerült egy új teória tudniillik a szolidaritás eszméjével kapcsolatban az asszociáció, a társulás, amely a szövetkezetek alakjában áll előttünk. Aki Charles Gide-nek, a francia közgazdasági írónak munkáját olvasta, az tudja, hogy ez olyan, mint egy új vallás, csupa ideális szépség. Olyan tolsztoji hittel van átsugározva, hogy mondhatom, csak most a háború utáni események világosítottak fel arról, hogy *a szolidaritás nemcsak a jóban lehet, hanem a szolidaritás eszközei még erőteljesebb mértékben érvényesülnek a rosszban*. Lehet összeállni és asszociációt csinálni mindenféle gazságra és ez mindig sokkal hatásosabb és erőteljesebb fegyverekkel rendelkezik, mint az a szolidaritás, amely altruisztikus, igazán emberszerető szempontok érvényesítésére törekszik. A társadalimat a szolidaritás eszméje abba a tévhitbe ringatta, hogy a szövetkezésnek, tehát az organizációnak szerkezete már önmagában erőt jelent. Jött egy nagy szövetkezeti láz, amely éppúgy, mint a kommunizmus, a legnagyobb kárt az igazi szocializmusnak és a demokráciának okozta éppen úgy, mint a szövetkezetek eltorzulása is. Az igazi szövetkezeteknek bizonyos igények kielégítése körül megvan a létjogosultsága, de annál tovább nem mehet. Nem le-

het, hogy minden fűszál és cserje tölgyfa akarjon lenni. A természetben meg van állapítva, hogy melyik élő lény milyen magasságig emelkedik. Ez talán bizonyos fatalizmusnak látszik, de nem lehet segíteni ezen, mert így van.

A szövetkezetekre a társadalmasítás szempontjából szükség van, de egy polgárisult társadalomban a szövetkezetek szerepét halványulni látom, mert a polgárisulás egy nagy emberi igény kielégülésének lehetőségét jelenti és pedig azt, hogy az ember az individualitását érvényesítheti. Már pedig a lekötött jellegű kereskedelem, a fogyasztási igényeknek szabályozott és csupa simlire lekorlátozott volta a polgári igényeket nem elégíti ki. A polgári igény éppen azt kívánja, hogy választék legyen és hogy az egész világnak különböző termékeit élvezhesse. A polgári műveltségű és kulturális igényű ember azért nem megy be a szövetkezetbe vásárolni, hanem megmarad a kereskedelem nagy szabad területén.

A monopóliumokról és privilégiumokról már szóltam, csak azt akarom még hangsúlyozni, hogy ezek a termelés szempontjából is helytelenek. Minden kiváltság elgyengítő hatású. Az emberi erő kifejtést rögtön elgyengíti a biztonságnak érzete, amit egy privilégium, kiváltság jelent. Egymással szemben áll a két törvény, az erő kifejtés kényszere egyfelől, az elhújasodás másfelől. Amikor valaki a biztonság állapotába kerül, akkor nyomban megszűnik az az ösztönző erő, amelyet a szabad verseny, a szabad gazdasági rendszernek állapota és konstrukciója képvisel. A monopóliumokat tehát nemcsak mint társadalmilag igazságtalan alakulatokat kell ellenézni, hanem azért is, mert magának a nemzeti gazdaságnak fejlesztésére és erősítésére nézve éppen ellenkező hatású.

Rá kell még mutatnom arra, hogy különbözőképpen igyekeznek most a háború után az államokat

a krízisből kivezetni. Vannak államok, ahol magára hagyják a társadalom fejlődését. Viszont vannak olyan államok, ahol az a törekvés nyilvánult meg, mint nálunk is tavaly a Hegedűs Lóránt-féle kísérlet, hogy először az állam pénzügyeit kell rendbehozni, s akkor majd a közgazdasági élet is meg fog erősödni. Tavaly a Közgazdasági Társaságban tartott ankéten kifejtettem az álláspontomat és most a következmények ezt igazoltnak mutatják. A németek is azt a felfogást vallják, hogy most, a háborús összeomlás következtében annyira összekuszált és legyengült állapotban nem az a helyes törekvés, hogy először az állam finanszírait hozzuk rendbe, hanem lehetővé kell tenni azt, hogy a társadalmi élet megint megerősödjék, vagyis a sejteket kell megjavítani, egészségessé tenni, tehát olyan közgazdasági és politikai viszonyokat kell teremteni, hogy a társadalomnak egyes alkotóelemei, az egyes emberek a legteljesebb munkakészségüket kifejthessék és csak azután lehet az egész államszervezetet egészségessé tenni. Az állam finanszíraitak rendbehozatala egyelőre inkább várhat, mint a társadalom megerősítésének feladata, melynek megoldását azonban lehetetlenné teszik a különböző adók tömegével, mint ahogy ez nálunk történt. A kereskedelem úgyis alig tudott talpraállani, s az elzárkózottság és a védvámok folytonos emelése következtében úgyis oly nehéz munkát végez, hogy nem volna szabad még belül is megterhelni oly nagy vámokkal és adókkal, amelyek e működésének kifejtését még súlyosabbá teszik. Ezt a törekvést abszurdnak tekintem és ezzel szemben feltétlenül amellettt vagyok, hogy meg kell könnyíteni és támogatni kell az egyéni erő kifejtésnek odaadó kifejlesztését, ami azután az egész társadalmi organizmust, az államot is meg fogja erősíteni.

A munkáskérdésnek is egyik alapvető problémája a munkások jókedve és a munkájuk kifejleszt-

lése, ami különösen az akkordban való díjazással érhető el, melynek az a nagy előnye, hogy egymagában tartalmazza az ösztönzőt és ellenőrzőt. Az akkord-munkánál nem kell ellenőr és hajtó, mert a munkás tudja, hogy minél többet végez el, annál több a fizetése, tehát igyekszik minél többet termelni. Természetesen ezzel visszaélhetnek úgy az egyik, mint a másik oldalról, de ez már megszűnt és a munkásság túlnyomó részének hitvallása az, hogy az egyetlen helyes díjazási rendszer az akkord munkabér.

Henry George az egész közgazdasági teóriát a földadó elméletre állította és így az akkord-rendszer mellé mint teljesen egyenértékűt, a földértékadót helyezhetjük, amely szintén önmagában ösztönző erő arra, hogy a földet a lehető legintenzívebben megműveljék, a földterületből a lehető legnagyobb jövedelemét hozzák ki, mert az adót csak akkor tudja kifizetni. A föld értéke igazán a társadalom együttes munkájának eredménye. Ha például valakinek a Visegrádi-utcában van egy telke, amely nincs kihasználva, annak a tulajdonosa szépen összetett kézzel vár arra, amíg a gyárosok, kereskedők, tudósok és munkások verejtékes munkával naggyá, gazdaggá teszik, megteremtik Budapestet és ezzel automatikusan felnövelik annak a teleknek az értékét is. A legigazságosabb követelmény tehát az, hogy a társadalmi munka következtében előálló értéknövekedés a társadalomé legyen és olyan adórendszer létesíthető, amely ezt eredményezi. Igaz ugyan, hogy a váltakozó politikai rendszerek ezt megcsinálhatják, azután elsöpörhetik, de az igazságot nem lehet elsöpörni és én alapvető társadalmi és közgazdasági törekvésnek tartom azt, amely minden vonalon az egyéni teljesítőképességet, az egyéni munkakészséget akarja kiváltani és a maximumra a társadalom minden részéből. Miután tehát a kereskedelemnél a

szabadkereskedelmi rendszer, sőt az iparnál is a szabadkereskedelmi rendszer az, amely az öntudatlanul felraktározott erőmennyiséget a legjobban ki tudja hozni az emberekből és a helyzeti energiát dinamikai energiává tudja átváltoztatni, ezért a gazdasági és politikai meggyőződésnek és törekvésnek a szabadkereskedelmi irányban való fejlesztést és ennek a lehető legerélyesebb megvalósítását vallom. (Élénk tetszés és taps.)

Amikor tehát Cobden és Colbert között kell választanunk, én a magam részéről egy harmadikat választok: List Frigvest és pedig nem azt a List Frigvest, akit eltorzítottak a védvamosok és akit a védvamosság atyjaként szoktak élénk állítani, hanem azt az önzetlen prófétát, akinek jelszava hasonlított ugyan Cobden Richárdéhoz, abban, hogy a sokféle vámot, kiváltságot, monopóliumot el kell törölni, de hirdette, hogy nem lehet rögtön áttérni a szabadkereskedelmi rendszerre, hanem Németországot a határon óvatosan meg kell védeni az angol túlhatalmaskodással szemben. Azt hirdette, hogy nem lehet vakon beugrani az angol viszonyokra kiváló, de a német viszonyok szempontjából veszedelmes teóriába, hanem ezt óvatosan kell kezelni. Ez a nevelővámok rendszere, amelynek célja, hogy egyelőre a teljesen kiegyenlített belső fogyasztó területet a saját termelés számára igyekszik megszerezni és csak ezután tér át a szabadkereskedelem rendszerére.

List Frigyes nem annyira a védvamosság, mint inkább a szabadkereskedelemnek embere volt, amit az ő jelmondata a legpregnansabban kifejez: pour la patrie et l'humanité. Ő éppúgy, mint Cobden és Henry George is, nem egy nemzetnek volt a prófétája, nemcsak a saját nemzetiénak sovíniszta prófétája, hanem a világ, a Föld minden népéé és ez a jelszó: a hazáért, a nemzetért és az emberiségért, azt

hiszem, az önök felfogását is teljesen fedi. A szabadkereskedelem nemcsak az egyetemes pacifista szempontokat igyekszik kielégíteni, hanem mindezekelőtt a hazának érdekeit. Ha pedig előfordul, hogy bizonyos lemondásra és várakozásra van szükség egyik-másik irányban a tiszta egyetemes szempontokkal szemben, akkor ezeket az áldozatokat is el kell viselni. Én tehát, mint vezetőmotivumot ajánlom önöknek *List Frigyes* mondását: *dolgozzunk a hazaért és az emberiségért!* (Élénk éljenzés és taps.)

*

Elnök meleg szavakkal megköszöni előadónak feszült figyelemmel hallgatott és zajos tetszéssel fogadott mélyenjáró fejtegetéseit és a nagy számban megjelent közönség érdeklődését is megköszönve, az ülést bezárta.